

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ НА УРОКАХ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ

Н.А. Ярмола

У статті представлено теоретичні аспекти формування естетичних смаків розумово відсталих учнів. Окреслено деякі напрямки розвитку естетичного смаку на уроках соціально-побутового орієнтування.

Ключові слова: естетичний смак, основні напрямки розвитку естетичного смаку, естетичне виховання.

В статье представлены теоретические аспекты формирования эстетических вкусов умственно отсталых учеников. Очерчены некоторые направления развития эстетического вкуса на уроках социально-бытового ориентирования.

Ключевые слова: эстетический вкус, основные направления развития эстетического вкуса, эстетическое воспитание.

In the article the theoretical aspects of forming of aesthetic tastes are presented mentally backward students. Some directions of development of aesthetic taste are outlined on the lessons of socially domestic orientation.

Key words: aesthetic taste, basic directions of aesthetic taste, aesthetic education.

На даному етапі розвитку суспільства актуальним є питання духовного розвитку особистості. В той же час дитина росте і розвивається в складних соціальних умовах, яким характерно посилення впливу засобів масової інформації з одночасним відстороненням сім'ї та школи. З іншого боку, культурний зміст саме цих осередків помітно збіднюється. Все це суттєво ускладнює процес естетичного розвитку дитини, її духовне становлення.

Поряд з тим, що одним із напрямків роботи спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів є естетичне виховання, пріоритетними залишаються направленість на формування знань, вмінь та навичок із загальноосвітніх предметів. Саме тому естетичному вихованню не приділяється достатньої уваги.

Аналіз літературних джерел дає підстави констатувати, що формування естетичного смаку виступає як одне з важливих завдань естетичного виховання особистості, а це створює умови для творчості, створення певної атмосфери зацікавленості [1,2,3,6,7,8].

Проблема формування естетичного смаку розглядається не тільки як здатність спостерігати, а й здатність людини творити власноруч. Таку думку

ми знаходимо В.В. Давидова, Ш.М. Германа, Д.Б. Ельконіна, Н.І. Кияшенко та ін. [1,3,5,7]. Зазначені автори стверджують, що навчитися добре розуміти та оцінювати естетичне можливо лише розвиваючи творчі можливості дитини у всіх областях людської діяльності.

На думку відомого психолога П.М. Якобсона розвиток естетичного смаку є важливим, тому що він здатний в певний мірі вплинути на духовний світ дитини та формування її особистості. Підтвердженням цього може бути прояв у деяких дітей грубості, вульгарності, смакової несамостійності, відсутність відчуття міри, недостатня емоційна чуткість та гнучкість, що свідчить про недостатність отриманого естетичного виховання. Особливо це спостерігається у розумово відсталих дітей. Але, зважаючи на положення Л.С. Виготського про те, що розумово відстала дитина принципово здатна до культурного розвитку та до формування вищих психічних функцій, можна говорити, що їх естетичний розвиток може досягти певного рівня, про те, що можливе виховання естетичної чутливості та естетичного сприймання, як основи формування естетичного смаку[3].

Розглядаючи естетичний смак, як комплексну здатність індивіда сприймати, переживати та оцінювати естетичне в дійсності, вчені не виключають особливостей прояву його складових у кожній окремої особистості. Саме завдяки цьому смакова оцінка має індивідуальне забарвлення, а естетичний смак набуває *суб'єктивного* характеру[2,4,5].

Деякі дослідники зазначають, що саме почуття є певною базою для формування естетичного смаку. Так, Ш.М. Герман, В.К. Скатерщиков розцінюють естетичний смак як результат емоційно-почуттєвої діяльності. На їх думку, такі почуття дозволяють судити про предмети та явища, спиратись на свої враження про них. Цю думку поділяє П.М. Якобсон, зазначаючи, що весь комплекс вражень від предмета, ситуації чи явища синтезується з нашими уявленнями про подібні речі, з нашими знаннями про них, безпосередньо впливаючи на органи чуття, виступає, як єдиний процес сприймання даного об'єкта [5].

Естетична діяльність, як зазначено у літературі, не може існувати окремо від інших видів (комунікативної, пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної), а розчиняється у кожній з них. Саме тому естетичному смакові властива реалізація у різних сферах людського життя. Особливого значення смак людини набуває у повсякденній побутовій діяльності. Це насамперед, влаштування побутових умов: придбання меблів, посуду, прикрас для будинку, створення особистої бібліотеки, організація харчування – все це безпосередньо відповідає певним смаковим якостям членів конкретної родини або спільноти. Повсякденна естетична свідомість визначає і характер розваг, стосунків з навколишнім мікросередовищем. Тут безпосередньо проявляються смаки як естетично діюча категорія свідомості, оскільки естетичний смак – це чуттєва реакція суб'єкта на те, з чим він взаємодіє. Отже, естетичний смак безпосередньо впливає на вчинки і на переживання людини, регулює емоційні реакції, опосередковано впливає і на

інтелектуальне життя суб'єкта. Смак вносить гармонію в суспільство, тому що він створює гармонію в індивіді.

У спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей навички організації побуту та адаптації в соціумі учні отримують на уроках соціально-побутового орієнтування. Для визначення можливостей змісту освіти для здійснення естетичного виховання, нами було зроблено аналіз навчальних програм з соціально-побутового орієнтування, який виявив, що в них естетичний компонент міститься лише на змістовному рівні, залишаючи поза увагою практичну сторону цього питання.

Особливо значення набуває формування естетичних смаків у школярів віком від 10 до 17 років, що навчаються у старших класах спеціальних загальноосвітніх шкіл, оскільки це час становлення самосвідомості особистості, формування стійких світоглядних позицій та навичок творчої самореалізації. За період навчання у загальноосвітньому закладі молодь повинна опанувати не лише теоретичні знання, світоглядні ідеали і цінності, але й набути певні практичні вміння, фахові уподобання. Розвинений естетичний смак відіграє у даному разі важливу роль, оскільки слугує міцним підґрунтям формування й інших оцінок і суджень. Естетичні смаки свідомо чи підсвідомо визначають світогляд людини, впливають на спосіб її життя, ставлення до праці, людей, довкілля тощо.

Аналіз змісту предмету «Соціально-побутове-орієнтування» у спеціальній загальноосвітній школі для розумово відсталих дітей, визначив основні напрямки розвитку естетичного смаку у розумово відсталих дітей у процесі опанування знаннями і уміннями.

Один з основних, на наш погляд, напрямів естетичного виховання особистості на цих уроках – це виховання *смаку стосовно соціуму*. Найвність уміння спілкуватися з іншими людьми, розуміння цінності спілкування, розвиток такої якості характеру, як товариськість, що передбачає знання етикету, повагу до людини, здатність до самооцінки, доброзичливість, чуйність, взаємоповагу. Все це не тільки моральне виховання особистості, але й прояв естетичної культури.

Наступним, не менш важливим напрямком, є формування естетичного смаку стосовно *власного зовнішнього вигляду*. Це певний мінімум вимог до зовнішнього вигляду, яким має відповідати кожна людина: чистий, випрасуваний одяг, охайна зачіска, гігієнічний манікюр. Зовнішній вигляд людини – це мимовільний слід статусу, тому він читається незалежно від бажання його носія. Найвність смаку, щодо зовнішнього ви одязі, зачісці, макіяжі нерідко читається як текст, що говорить про характер і рівень отриманої освіти, про загальну культуру особистості. Всупереч бажанню людини, її зовнішній вигляд може говорити про наявність таких якостей, як снобізм, споживачтво, хвалькуватість і т.п. Свою особистість важко приховати, вона позначається в ознаках одягу, тобто у зовнішніх проявах смаку. Саме в естетиці одягу та зовнішнього вигляду розумово відсталим учням найдоступніше розуміння критеріїв смаку та краси, як відчуття міри.

Ще одним напрямком виховання естетичних смаків розумово відсталих старшокласників є виховання смаків стосовно *матеріально-побутової сфери життя*. Вміння облаштувати своє житло, робоче місце потребує здатності бачити, сприймати красу форм, кольору, пластики, не тільки у творах мистецтва, але й у навколишньому предметному і природному середовищі.

Важливим є і *формування естетичного смаку до праці*. Це особливо важливо для процесу становлення особистості старшокласника. Правильно налаштована побутова діяльність, професійна орієнтація, особиста участь школярів у суспільно корисній праці є незамінними факторами вироблення усвідомленого ставлення до навчання, громадянського становлення, морального й інтелектуального формування особистості. Як би не склалася подальша доля випускників спеціальних шкіл, трудове загартування буде потрібне їм у будь-якій сфері діяльності. Метою виховання і навчання в старшій школі повинно бути прищеплення любові до праці і поваги до працюючих людей; спонукання до свідомого вибору професії й одержання початкової професійної підготовки.

Також слід зазначити, що виховання естетичних смаків не зводиться тільки до педагогічного впливу на особистість старшокласника. Воно охоплює різноманітну естетично значиму діяльність суспільства, в якій беруть участь багато різних ланок суспільства – від сім'ї та школи до спеціальних закладів культури і мистецтва, преси, радіо та телебачення. Цей процес є цілеспрямованим впливом на естетичні смаки учнів, а отже, і цілеспрямованим педагогічним процесом.

Аналізуючи існуючі наукові дослідження з даної проблеми можна зробити висновок, що до сьогодні не існує спільної думки щодо критеріїв та показників розвиненості естетичного смаку [3,4,7]. Причиною цього є різнопланова його характеристика. Однак, ми вважаємо, що можна отримати в цілому адекватне уявлення про рівень розвитку естетичного смаку респондента, якщо брати до уваги достатньо велику кількість естетично значущих показників його розвитку. Виходячи з того, що *під естетичним смаком слід розуміти властивість особистості, яка полягає у здатності до оцінювання естетичних об'єктів на основі інтеріоризованих естетичних нормативів суспільства і стимуляції до орієнтованої на ідеал естетичної діяльності*, при визначенні критеріїв сформованості естетичних смаків старшокласників ми вважали за необхідне враховувати раціонально-ціннісні, емоційно-ціннісні та практично-ціннісні компоненти естетичної оцінки та критерії, які їх характеризують.

Когнітивний компонент висвітлює рівень інтелектуального розвитку особистості, знання, які людина має з певних питань, перш за все певні естетичні знання, широту кругозору тощо.

До **емоційно-мотиваційного компоненту** ми відносимо власні естетичні уподобання особистості, її естетичні ідеали та почуття, що виникають під час взаємодії з певними об'єктами, адекватність естетичної реакції, ціннісне ставлення до дійсності тощо. Ця група показників є дещо важчою для вимірювання, тому що базується на суб'єктивних судженнях учасників експерименту.

Під **діяльнісно-практичним компонентом** ми розуміємо зовнішній прояв двох попередніх груп компонентів у аксіологічній діяльності особистості, тобто її зовнішні прояви, стиль спілкування та його мотивацію

як у формальній обстановці, так і позаформальній, здатність до реалізації смакових установок у практичній діяльності, відчуття потреби у творчій діяльності, здатність до контролю та самооцінки виконаного тощо.

Для дослідження рівня розвитку естетичного смаку нами розроблена комплексна методика, мета якої, визначення наявності когнітивного, емоційно-мотиваційного та діялісно-практичного компонентів естетичного смаку у старших школярів спеціальних шкіл.

На констатуючому етапі дослідження проведено педагогічну діагностику учасників експерименту, яка передбачала розв'язання таких завдань, як вимірювання показників вихідного рівня сформованості естетичного смаку розумово відсталих старшокласників.

Первинні результати вимірювання вихідного рівня естетичних смаків учнів 5-10 класів показали, що абсолютна більшість респондентів (75%) не розуміється на смаках, не усвідомлює, в чому полягає краса в побуті та природі, не виявляє зацікавленості у творчій діяльності, не може дати естетичну оцінку суспільно прийнятним естетичним цінностям. Відносна розвиненість естетичних смаків, яку виявлено 23% респондентів (середній рівень), також свідчить про певну недостатність сформованості смаків та розвиненості тих естетичних почуттів, завдяки яким вони формуються. Лише 2% (достатній рівень) опитаних виявили рівень усвідомленого володіння розвиненим естетичним смаком, що виявлявся у наявності інтересу до пізнання, емоційному забарвленні висловлювань стосовно запропонованих ситуацій, розумілися на поняттях «гарний», «поганий» смак. Слід зазначити, що показники рівнів розвитку естетичного смаку учнів 10 класів майже на такому ж рівні, як і в учнів 5 класів. Що свідчить про абсолютну сталість процесу розвитку естетичних смаків.

Один із основних висновків попереднього аналізу полягає в тому, що в сучасних шкільних умовах учнів ніхто не вчив тому, що є естетичним смаком, як поєднати поняття «смак» із іншими естетичними категоріями («ідеали», «цінності»), а також складовими категоріями естетики («піднесене», «трагічне», «комічне», «сатиричне» та інших), тобто тих естетичних знань, що є вихідними категоріями естетики, які межують з категоріями педагогіки, стосуються естетичного навчання та виховання. Тобто потрібно констатувати, що цілі навчання та виховання поки що не були пов'язані з розумінням прекрасного, краси суспільних явищ, естетично значущих предметів у навчально-виховному процесі.

Література:

1. Возрастные и индивидуальные особенности образного мышления учащихся. / Под ред. Д.Б. Эльконина. – М.: Педагогика, 1989. – 236 с.
2. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. – С-Пб.: Союз, 1997. – 220с.
3. Герман Ш.М., Скагерщиков В.К. Беседы об эстетике. – М.: Знание, 1982. –223с.

---

4. Зацепіна Н.О. Розвиток та виховання творчих якостей особистості та формування на цій основі її естетичних смаків // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць. – Київ–Запоріжжя, 2006. – Вип. 37. – С. 428-431.

5. Запорожец А.В. Актуальные проблемы эстетического воспитания детей. // Дошкольное воспитание. – 1977. – № 12.

6. Эльконин Д.Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте // Вопросы психологии. – 1971. – № 4.

7. Киященко Н.И., Лейзеров Н.Л. Эстетический вкус // Эстетическое сознание и процесс его формирования. – М.: Знание, 1971. – С. 119-137.

8. Якобсон П.М. Почему надо воспитывать чувства детей. – М.: Просвещение, 1964. – 75 с.